

Global ulikhet

Arne Melchior

Gapet mellom fattig og rik er kanskje det største problemet verden står overfor. Mens vi i Norge er bekymret over hvordan oljerikdommen skal forvaltes, lever mange hundre millioner mennesker i bunnløs fattigdom. Gapet mellom fattig og rik er enormt – det er et uomtvistelig faktum som alle er enige om. Derimot er det mindre klart om dette gapet er blitt større eller mindre over tid.

■ **Hvordan har forskjellene mellom fattige og rike land utviklet seg de siste tiårene?**

■ **Hvordan har forskjellene mellom fattig og rik i de enkelte land utviklet seg?**

Svaret på spørsmålene over har stor betydning i den politiske debatten: Er det slik at globalisering entydig fører til at forskjellene øker, eller er det tvert om slik at det er «for lite globalisering» som gjør at for eksempel land i Afrika sør for Sahara forblir fattige? For å nærme oss så store og vanskelige spørsmål er det nyttig om vi først klarer å slå fast om ulikheten har økt eller ikke. Svaret avhenger i høy grad av data og målemetoder, og vi skal forsøke å gi en veiviser i dette uten å gå altfor mye i detalj.

Internasjonal ulikhet

Ofte er utsagn om global ulikhet basert på sammenlikninger **mellom land** – det vil si at vi sammenlikner gjennomsnittlig inntekt eller levestandard i rike land med tilsvarende i de fattige landene. Dette kan vi omtale som **internasjonal ulikhet**. En enkel måte å måle internasjonal ulikhet på er å rangere alle landene ut fra deres inntekt per innbygger, og så sammenlikne de rikeste og fattigste landene, eller de 20% rikeste og de 20% fattigste (basert på andeler av verdens befolkning). Eller vi kunne ta de land som utgjør den rikeste tidel, tredel eller halvdel av verdens befolkning og sammenlikne med en like stor andel på den andre enden av skalaen. Det viser seg at trenden i internasjonal ulikhet over tid **avhenger av hvor stor andel vi velger**. Dette er illustrert i figuren nedenfor, der gjennomsnittsinntekten i de rikeste og fattigste land blir sammenliknet basert på ulike andeler.

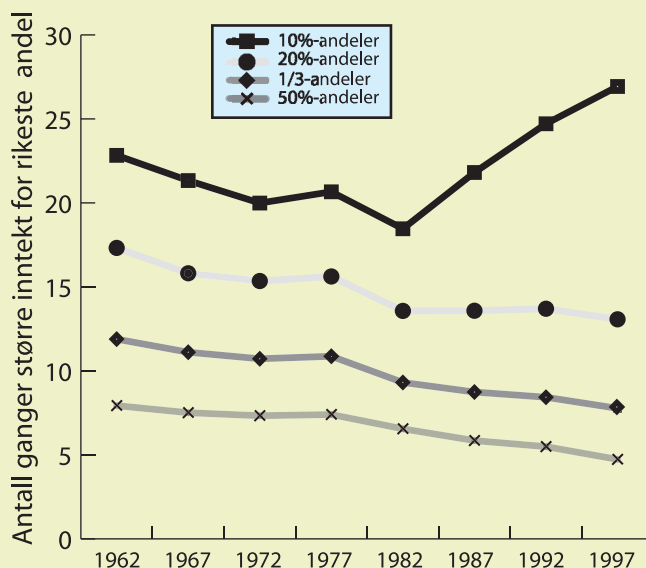
Fra 1962 til 1982 ble inntektsgapet mel-

Hvor stor er verdens befolkning i dag? Hvor mange millioner mennesker utgjør da 10%, 20%, en tredel og 50%.

Beskriv tendensen i utviklingen av ulikhet målt for ulikt store inntektsgrupper.

Global ulikhet i perioden 1962-1997.

Sammenlikning av gjennomsnittlig inntekt i rikeste og fattigste land med ulike andeler av verdens befolkning inkludert i landgruppene

Kilde: Melchior (2001), World Economics

Global ulikhet

Hvordan kan vi forklare utviklingstrekkene fra figuren på forsiden?

En forsker som velger en liten andel som sammenligningsgrunnlag og en forsker som velger en stor andel, kan komme fram til forskjellig konklusjon med hensyn til utviklingen av internasjonal ulikhet i perioden 1962 – 1997. Hvordan kan vi forklare dette?

Forklar forskjellen mellom nasjonal ulikhet, internasjonal ulikhet og verdens ulikhet, slik uttrykkene er definert i artikkelen.

Uansett hvilken andel vi velger (alle kurvene i figuren peker nedover i perioden). Etter 1982 avhenger tendensen av hvor mange land vi tar med i sammenlikningen. For de tre nederste kurvene fortsetter inntektsgapet å falle også etter 1982. Derimot er det motsatte tilfelle dersom vi bare sammenlikner de 10% rikeste og de 10% fattigste land. Uansett er forskjellen mellom de rikeste og fattigste stor: De 10% rikeste landene hadde i 1962 en gjennomsnittlig inntekt per innbygger som var 23 ganger høyere enn for de 10% fattigste landene. I 1982 var forholdet redusert til 1:18, men så økte det igjen til 1:27 i 1997.

Forklaring

Det er i hovedsak to forhold som forklarer disse utviklingstrekkene:

- Vekst i mange land i Asia bidro til mindre internasjonal ulikhet, og
- stagnasjon i en del land i Afrika sør for Sahara, spesielt etter 1980, bidro til mer internasjonal ulikhet.

Et hovedtrekk i verdensøkonomien **de siste tiårene har vært de økte forskjellene innenfor gruppen av utviklingsland** – spesielt mellom Øst-Asia og Afrika. Ettersom veksten i Asia omfatter store og folkerike land som Kina, Indonesia og (fra 1980-tallet) India, veier de tungt i en global sammenlikning. De fattige landene i Afrika utgjør en mye mindre andel av verdens befolkning, men dersom vi velger et mål der disse får stor innflytelse (en lav befolkningsandel ovenfor), blir resultatet økt internasjonal ulikhet mot slutten av perioden.

Hvis vi er ute etter et samlet mål på internasjonal ulikhet, er det imidlertid lite rimelig å velge et mål der vi ser bort fra 80% av verdens befolkning – det vil si alle landene i midten. Ulike statistiske mål fins for å måle graden av ulikhet i hele inntektsfordelingen, og alle disse viser **at den internasjonale ulikheten er redusert de siste tiårene**.

Naturligvis er dette til liten trøst for de landene i Afrika som har stagnert etter 1980, med kriger, aids og svak økonomisk utvikling. Når mange forskere og andre sier at den internasjonale ulikheten sett under ett er redusert de siste tiårene, er dette en gjennomsnittsbetraktning som ikke gjør problemene i Afrika mindre. Det er likevel et signal om at ikke alt har gått galt. All forskning

tyder nemlig på at den internasjonale ulikheten økte fram til 1960-tallet. Og denne trenden synes – iallfall delvis – å være snudd.

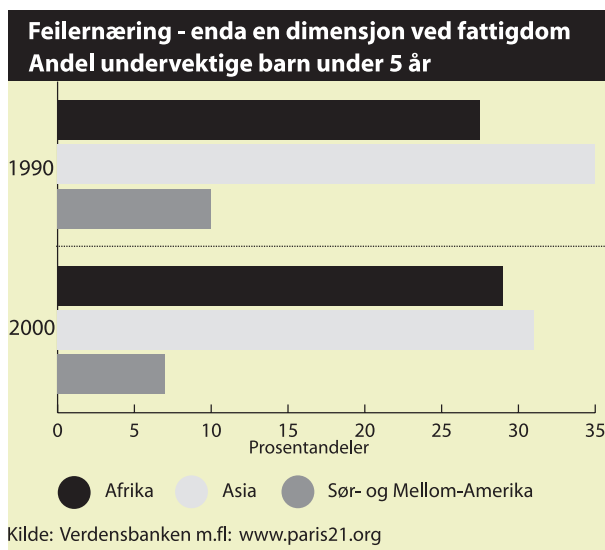
Fallgruver og innvendinger

Hvor stor andel?: En del forskere og andre hevder likevel at den internasjonale ulikheten generelt har økt og slett ikke blitt redusert. En mulig forklaring har vi allerede sett: Hvis vi bare sammenlikner de **aller fattigste** og **de aller rikeste** landene, har den internasjonale ulikheten økt. Hvis vi hadde brukt enda lavere befolkningsandeler enn ovenfor, eller kanskje bare **det** rikeste og **det** fattigste landet, ville den negative trenden fra figurens øverste kurve se enda sterkere ut, og kanskje gjelde også tidligere i perioden. Et tilsvarende resultat kunne vi få dersom vi så bort fra landenes ulike befolkningsstørrelser: Antallet små og fattige land er da så stort at trenden blir mer negativ. De fleste vil imidlertid være enige i at et land med én milliard innbyggere bør telle mer enn et land med én million.

Ulike prisnivå – forskjellig kjøpekraft: Resultatene ovenfor er basert på data som tar **hensyn til ulike priser** i de ulike landene. Hvis du er på besøk i et fattig land og veksler om en dollar til lokal valuta, får du mer for pengene der enn i Norge. I fattige land er prisene en god del lavere enn i rike land, vel å merke målt i dollar. Dette må det tas hensyn til i beregningene, ellers blir resultatene over snudd: Ved ikke å ta hensyn til ulike prisnivå, finner vi at den internasjonale ulikheten **økte** i perioden..

Det er imidlertid bred enighet om at det i analyser av ulikhet er **rimelig å ta hensyn til forskjeller i kjøpekraft**. Vi bør derfor stole mest på de resultatene som tar hensyn til dette. Det er likevel en del problemer med de metodene som er brukt for å lage slike data, og derfor en viss usikkerhet. Enkelte forskere har argumentert for at det er knyttet feil til disse dataene, og at hvis vi justerer for feilene (for komplisert å gå inn på dem her), har graden av internasjonal ulikhet ikke forandret seg særlig de siste tiårene. Dette er en relevant innvending, så det er **en viss usikkerhet** om den internasjonale ulikheten har vært stabil eller har falt de siste tiårene.

Kinas vekt: En annen innvending er at reduksjonen i internasjonal ulikhet bare skyldes Kina: Om vi fjerner Kina fra data-

Gjør greie for forskjellige fallgruver ulikhetsforskere må passe seg for.

Drøft hva som ligger i utsagnet «økt ulikhet kan være negativt, men dette er ikke alltid tilfelle».

har de fattige landene i gjennomsnitt holdt tritt med de rike landene. Det er ikke bare Kina, men også et **tjuetalls andre utviklingsland** som har tatt innpå de rikeste landene. Det fins imidlertid beregninger som tyder på at kinesisk statistikk overdriver den økonomiske veksten i landet. Hvis dette er tilfelle, betyr det at kurvene i figuren overdriver graden av inntektsutjevning mellom nord og sør.

Penger er ikke alt: En siste mulig innvending er at «penger er ikke alt», og at sammenlikninger av inntekt alene dermed ikke gir et riktig bilde av ulikhet: Det er livsstandard som teller (penger + helse, utdanning, selvrealisering, med mer), blir det innvendt. Hvis vi sammenlikner forskjellene i livsstandard mellom land, finner vi for mange indikatorer en enda klarere tendens til at fattige land har tatt innpå de rike. FNs utviklingsprogram (UNDP) har for eksempel utviklet en egen indeks (sammensatt mål) for menneskelig utvikling, som tar hensyn til både inntekt, levealder og utdanning i de enkelte land. I 1960 lå denne indeksen (Human Development Index, se figur side 4) for OECD-landene i gjennomsnitt 3,1 ganger høyere enn i u-landene. I 1993 var forholdet redusert til 1,6. Forventet levealder i utviklingslandene var i 1960 på 60% av nivået i de rike landene. I 1993 var tallet 82%. Utviklingen i levekår peker derfor i retning av mindre internasjonal ulikhet. Naturligvis fins fortsatt enorme problemer, og aids-epidemien har for eksempel ført til redusert forventet levealder i en del land i Afrika på 1990-tallet. Også her gjelder derfor at redusert internasjonal ulikhet ikke betyr at bildet er rosenrødt. Her må det skytes til at den re-

dukasjonen i ulikhet som UNDP her har kommet fram til, i særlig grad skyldes økt lese- og skrivekyndighet samt økt levealder i sør. Kan hende undervurderer UNDPs mål forskjellene mellom rike og fattige land. Uansett er trenden verdt å merke seg.

Nasjonal ulikhet

Når vi sammenlikner gjennomsnittlig inntekt i rike og fattige land, ser vi bort fra ulikhet innad i landene, eller **nasjonal ulikhet**. Det kan jo hende at inntektsgapet mellom rike og fattige land blir redusert samtidig som ulikheten innad i de fattige landene øker fordi veksten der bare kommer et fåtall til gode. Er det noen generell trend i retning av mer ulikhet innad i land? Er det slik at økonomisk vekst fører til mer ulikhet?

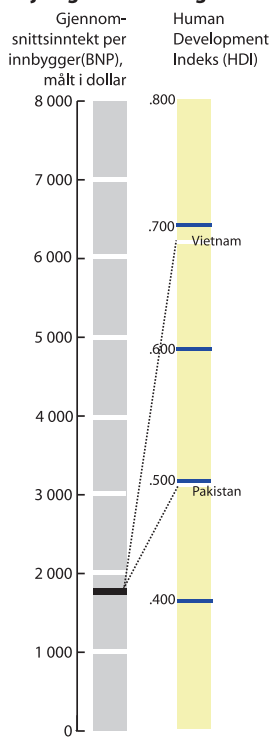
Generelt fører økonomisk vekst ikke til mer ulikhet. Stort sett tyder forskningen på at økonomisk vekst **i gjennomsnitt er like bra for de fattige som for de rike** i hvert land. I **praksis** er det stor spredning. Vekst fører til mer ulikhet i noen tilfeller, og mindre ulikhet i andre. Nasjonal politikk, holdninger og institusjoner spiller en stor rolle: Kina har for eksempel i praksis erstattet et kommunistisk system med et sterkt likhetsideal med et markedsorientert samfunn med større ulikhet. Det samme gjelder Øst-Europa.

Det er heller ikke entydig at mer ulikhet er «dårlig»: Hvis et fattig land utvikles ved at befolkningen skritt for skritt trekkes inn i en moderne sektor med høyere inntekt, vil utviklingen i begynnelsen være preget av mer ulikhet uten at dette per definisjon kan sies å være «dårlig». Med en slik utvikling får noen det bedre uten at andre får det dårligere. Hvis derimot økt ulikhet skyldes at de fattige er blitt fattigere, er det helt klart lite ønskelig. I det store og hele er denne sammenlikningen dekkende for Kina versus Russland: Veksten i Kina har ført til økt ulikhet, men også bidratt til en kraftig reduksjon i fattigdommen. I Russland, derimot, har stagnasjonen ført til økt ulikhet og økt fattigdom.

Hvis vi ser på endringene i ulikhet i alle land (der vi har data, ca. 80 land), finner vi at ulikheten de siste par tiårene har **økt i omtrent halvparten** og blitt redusert i den andre halvparten. I gjennomsnitt er **økningene sterkere enn reduksjonene**. Blant annet har det vært en økning i ulikheten i en del

Global ulikhet

Samme inntekt, men vidt forskjellig menneskelig utvikling

Kilde: Human Development Report 2001
HDI-høyst 1999: Norge: 0.939
HDI-lavest 1999: Sierra Leone: 0.258

Drøft påstanden:
«Globalisering skaper bare mer og mer ulikhet mellom fattig og rik.»

store land som Kina og Russland. Blant medlemslandene i Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) (i hovedsak de rike landene) har ulikheten økt i et flertall av landene, men den er også blitt redusert i noen. I sum kan vi si at utviklingen over tid for nasjonal ulikhet er blandet, men med en **svak trend i retning av mer ulikhet**.

Verdens ulikhet

Siden mål på **internasjonal ulikhet** ser bort fra **nasjonal ulikhet**, har enkelte argumentert for at man i analyser av global ulikhet bør sammenlikne **personer** og ikke **land**. Dette målet kan vi kalle for **verdens ulikhet** (ettersom uttrykket global ulikhet også brukes om internasjonale sammenlikninger). Litt forenklet kan vi si at verdens ulikhet er «summen» av internasjonal ulikhet og nasjonal ulikhet. Et viktig spørsmål er dermed: Er trenden over tid i verdens ulikhet den samme som for internasjonal ulikhet? Betyr økt nasjonal ulikhet at internasjonale sammenlikninger gir et for lyst bilde av utviklingen?

For å beregne verdens ulikhet trenger vi data for inntektsfordelingen i alle land, og slike kalkyler er derfor mer usikre som følge av svakheter ved dataene. Nylig har vi fått bedre data for mange land, og dette muliggjør nye beregninger. En nylig studie av en forsker i Verdensbanken viste at verdens ulikhet økte fra 1988 til 1993, selv om den internasjonale ulikheten ble redusert. Andre studier for 1970- og 1980-tallet tyder imidlertid på at trenden i internasjonal ulikhet og verdens ulikhet var den samme, det vil si at begge ble redusert over tid. Fordi ulikheten har økt i en del store og viktige land, er det grunn til å anta at reduksjonen i verdens ulikhet er svakere enn i internasjonal ulikhet.

Fattigdom

Det er vanskelig å måle antall fattige i verden, og små målefeil kan gi store utslag. Vanlig statistikk er basert på antall personer som har en inntekt lavere enn **en kjøpekraftjustert dollar**. Det vil si en dollar justert for prisforskjeller mellom land. Beregninger fra Verdensbanken tyder på at det var 1,2 milliarder fattige i denne forstand i 1998 – omtrent det samme antall som ti år tidligere.

Siden verdens befolkning økte i perioden falt andelen av fattige i verdens befolkning fra 28% i 1987 til 24% i 1998. Halvparten av denne reduksjonen skyldtes Kina. Hvis vi øker grensen til to kjøpekraftjusterte dollar, øker antall fattige til 2,8 milliarder mennesker i 1998. Både antallet og andelen av fattige er blitt betydelig redusert i Øst-Asia siden slutten av 1980-tallet. I Sør-Asia (India, Bangladesh osv.) og Afrika økte antallet fattige, mens andelen av fattige i befolkningen ble lite endret. Denne forskjellen mellom regioner bekreftes også av **tall for underernær-ing**. Av de 1,2 milliarder fattige i 1998 levde 75% i Asia, mens 20% av dem levde i Afrika. Ifølge Verdensbanken finner vi derfor hovedtyngden av verdens fattigdomsproblem i Asia, ikke i Afrika, slik man noen ganger kan få inntrykk av.

Globalisering og ulikhet

Hvordan har globalisering påvirket ulikhet og fattigdom? Dette er et komplisert spørsmål som vi ikke skal forsøke å besvare her, men noen stikkord er på sin plass.

- Det er ingen grunn til å tro at det er en entydig sammenheng mellom globalisering og ulikhet. Globalisering er så mangt, og det er ikke sikkert at handel, investeringer og finansbevegelser over landegrensene har samme effekt på ulikhet.
- Globalisering slår ulikt ut for forskjellige land: U-landene kappes om å tiltrekke seg investeringer fra rike land, men hovedtyngden av slike investeringer er konsentrert til et mindre antall land.

Det viktigste bidraget til å redusere ulikhet og fattigdom i verden har vært veksten i Øst- og Sørøst-Asia. Denne veksten har vært ledsaget av økt «globalisering» av disse landene. Men det er ikke dermed sagt at handelsliberalisering er noen enkel oppskrift på økonomisk vekst. En del land i Afrika og Latin-Amerika har redusert handelsbarrierene uten at det har ført til særlig suksess. Å løse fattigdommens problem krever derfor langt mer enn reduserte tollsatser.

Alle arbeidsoppgaver og nettadresser:
www.nupi.no/pubfelles/hhd/arb.html

Arne Melchior er

forsker og leder for seksjonen for internasjonal økonomi ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt.